

*Жаровська Г. П.,**доцент кафедри кримінального права і криміналістики юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджена національна специфіка створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в Україні. Автор розглядає шляхи, якими транснаціональна злочинність нині набула легального статусу в Україні. Наголошується, що таким шляхами є еволюційний шлях розвитку, коли кримінальні структури перетворюються на легальні підприємницькі організації. Також вказано, що в Україні має місце тенденція перетворення легальних підприємницьких структур на транснаціональні злочинні організації. Акцентується увага на тому, що нині ці організації діють більш ефективно, ніж легальні в силу того, що використання корупції надає їм конкурентні переваги. Такий стан речей обумовлює привабливість цієї економічної моделі. Зміна ситуації лежить, на думку автора, в площині економіко-правових змін.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, еволюція, економіка, легальність, статус, конкуренція, модель

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. транснаціональна злочинність в економічній та інших сферах життєдіяльності суспільства (глобальний наркобізнес, міжнародний тероризм) стала співмірною з активністю геополітичних світових центрів сили, світових гео економічних суб'єктів – транснаціональних корпорацій, а також релігійних і культурних організацій, з їх впливом на світовий процес в цілому. Кримінальні структури і суб'єкти включені в сучасний світовий порядок, властивістю якого стає криміналізація світових товарних ринків, криміналізація міжнародних економічних відносин. В Україні криміналізація економічних відносин призводить до створення національної моделі розвитку транснаціональних злочинних організацій, яка має свою специфіку як в контексті історичного розвитку, так і в плані участі в економічних процесах, що відбуваються в державі.

Аналіз попередніх публікацій. Проблеми транснаціональної злочинності в Україні та світі в останні роки вивчали Д. Балусь, А. Бова, М. Вербеский, С. Ванюшкин, І. Гриненко, М. Даниленко, Н. Міняйло, Є. Расюк, І. Рущенко, Є. Скулиш, В. Тимошенко, Є. Юцкова та ін. Вчені, досліджуючи проблему створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в її еволюційному аспекті, вказують, що сучасною її ознакою є, з одного боку, транснаціоналізація, а з іншого – «легалізація», проникнення злочинності в легальні сегменти економіки, відповідно «тіньова» економіка фактично стає певним аналогом легальної економічної системи, принаймні за своїми зовнішніми ознаками.

У той же час, як зазначає А. Моденов, характер і наслідки кримінальної легалізації не змінюють характеру дисфункціонального, деструктивного впливу кримінальних явищ і процесів на макроекономіку і систему управління, що проявляється переважно у формі негативних екстерналій – зовнішніх ефектів, які виникають як наслідок існування «тіньової економіки» [9].

Як здається, саме така ситуація, тобто легалізація колишніх нелегальних кримінальних угруповань, дає підстави Р. Айдиняну і Я. Гилинському констатувати, що сучасні транснаціональні

злочинні організації слід розглядати як різновид підприємництва, ознакою якого є створення економічного підприємства у формі «злочинного синдикату», яке, у свою чергу, є основою для створення «злочинної індустрії», тобто діяльності з виробництва і надання товарів та послуг нелегального, кримінального походження [1].

Свою унікальну історію має процес створення та розвитку української організованої злочинності, яка в процесі еволюції перетворилася в транснаціональний суб'єкт «тіньової економіки», що має легальний статус, змінюючи таким чином структуру злочинних організацій.

Метою статті є аналіз національної специфіки створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в Україні в контексті еволюції вітчизняної організованої злочинності, яка нині змінила свій статус, перетворилася фактично в легального та поважного економічного суб'єкта.

Виклад основного матеріалу. При системному аналізі різних видів транснаціональних злочинних організацій слід враховувати їх онтогенезис, зокрема історію становлення і розвитку від елементарної злочинної групи до злочинної організації транснаціонального масштабу. В першу чергу, слід звернути увагу на те, що створенню національної моделі транснаціональних злочинних організацій в історичній ретроспективі сприяв ряд факторів.

Під впливом зовнішніх факторів, серед яких були розпад СРСР, безконтрольність з боку силових і контролюючих органів, вільний продаж зброї, безробіття, поява приватного капіталу, бізнесу, прогалини у законодавстві, поява нових видів кримінальної діяльності, нелегальні кримінальні структури стали трансформуватися. Основними напрямками стали: професіоналізація її членів; ускладнення організаційної структури; удосконалення озброєння; укрупнення; інтернаціоналізація; поява кримінального лобі.

Так, наприклад, транснаціональна злочинна організація, яку очолював Б. Савлохов наприкінці 80-х років ХХ ст. була звичайним злочинним угрупованням, яке займалося рекетом комерсантів-кооператорів, також стартовий капітал формувалася від шахрайства («наперстків»), човникових подорожей до Польщі, куди контрабандно вивозився товар вітчизняного виробництва. У наступні роки угруповання взяло під контроль кілька речових ринків, готелів («Турист» і «Славутич»), зайнялося незаконною економічною діяльністю.

Б. Савлохов першим з українських мафіозі зацікавився шоу-бізнесом, організував танцювальні колективи-вар'єте, які почали гастролювати по Європі, фактично це були мобільні публічні будинки. Також Савлохов першим в Україні організував легальну торгівлю «живим товаром» під прикриттям конкурсу «Міс Стриптиз», на якому були присутні власники нічних клубів, які бажали придбати дівчат для місцевого ринку, а також «на експорт».

Під час чеченської кампанії савлоховці зблизилися з окремими учасниками «Української національної самооборони», брали участь у боях на боці дудаївців, нібито існував навіть до-

говір савлоховців з Д. Дудаєвим і Радою старійшин Республіки Ічкерія [10].

Що стосується легального блоку, то до злочинної організації Б. Савлохова входило 26 комерційних структур, які прикривались легальною зовнішньоекономічною діяльністю, надавали транснаціональній злочинній організації цілком публічний, легальний статус.

Саме Б. Савлохов створив так званий неформальний «Клуб 7» або «Золота сімка», до складу якого входили інші кримінальні авторитети («Авдишева», «Москви», «Киселя», «Прища», «Ткача» і «Фашиста») з метою «стабілізації» кримінальної обстановки в м. Києві, у тому числі впорядкування дрібних і нових, недавно виниклих угруповань; контролю лідером за діяльністю своїх «бойовиків» і недопущення ними «несанкціонованих наїздів» і «свавілля»; вирішення конфліктних питань шляхом мирних переговорів, що не призводять до збройних зіткнень; взаємодії у вирішенні комерційних питань; протидія чеченським та іншим етнічним злочинним угрупованням, які намагаються закріпитися в Києві [3].

Але при цьому слід мати на увазі, що злочинна комерційна діяльність українських транснаціональних організацій, зокрема, транснаціональної злочинної організації, яку створив Б. Савлохов, несе в собі вагомий насильницький потенціал. Відомі численні випадки, коли свої проблеми організація вирішувала, застосовуючи силу, вчиняла злочини, які мали тягнути за собою кримінальну відповідальність, та йому вдавалося уникати кримінальної відповідальності шляхом відкupu [12].

Майже аналогічну еволюцію пройшла і транснаціональна злочинна організація, яку створив В. Авдишев, періодом становлення якої є 1989-90 роки, коли група колишніх спортсменів-борців, об'єднавшись за етнічною ознакою (асирійці і азербайджанці), почали займатися грою у «наперстки» і встановлювати контроль над дрібними торговцями вихідцями з Кавказу, які торгували на Бессарабському ринку. Групу очолив В. Авдишев і Г. Джибу.

В подальшому підприємці, «тіньовики» Р. Габович і С. Юфа, користуючись підтримкою й авторитетом у кримінальному середовищі В. Авдишева, відкривають на Республіканському стадіоні споживче товариство «Меркурій» (траст) і речовий ринок «Патент» (В. Авдишев увійшов до складу засновників). У зв'язку з необхідністю здійснення охоронних функцій торговців «Патенту», близький зв'язок Авдишева – Стащенко (кримінальна кличка «Стас») створює охоронну фірму «Алігатор», співробітники якої склали кістяк злочинної організації; чисельність цього угруповання різко зростає.

Основними джерелами доходів були рекет бізнесменів, підприємців і «човників», які торгують на Республіканському стадіоні, стягнення «данини» з «валютників», які займалися незаконним обміном валюти на ринку, а також контроль за комерційними структурами, що відкриваються в оточенні стадіону. Крім того, угруповання спеціалізувалося на угоні автотранспорту.

Поступово, здобути протиправним шляхом кошти, стали вкладатися у створення та розвиток комерційних фірм. Професійні шахраї, які примкнули раніше до В. Авдишева і Г. Джибі здійснюють ряд афер у кредитно-банківській сфері, шляхом неповернень великих кредитів, отриманих на підставні фірми. Ці кошти йдуть у так званий «общак» організації, частково легалізуються і вкладуються в легальний бізнес.

У наступні роки С. Юфа, акумулювавши значні суми грошей вкладників на рахунок «Меркурій» нібито велику частину переводить за кордон, а частина коштів (близько 600 тис. доларів США) передається В. Авдишеву. Сам С. Юфа, побоюючись

кримінального переслідування, виїжджає в Ізраїль. Отримані гроші В. Авдишев вкладає в зведення будинку і запуск лікеро-горілчаного заводу у м. Краснодарі. Сам В. Авдишев добре був знайомий з кримінальними авторитетами інших країн і продовжував підтримувати тісні контакти з ними

Для розширення сфер протиправної діяльності члени цієї організації виїжджали до Німеччини, де встановлювали тісні ділові та кримінальні контакти з місцевими та емігрантськими мафіозними структурами. В. Авдишев, одноосібно очоливши організацію, переорієнтує угруповання на кримінальне впровадження в державні економічні програми. З цією метою, встановивши необхідні зв'язки серед українських депутатів і членів тогочасного уряду, бере участь в укладанні договорів ряду фірм щодо постачання туркменського газу в Україну та експорт металу і паливних ресурсів з України за кордон [7].

Вищенаведені факти є свідченнями еволюційного розвитку організованої злочинності. Починаючи із насильницької злочинності (шахрайства та рекету), в процесі своєї еволюції українські злочинні угруповання стали активно займатися нелегальним і легальним бізнесом. Почали відмивати злочинно нажиті кошти, створювати власні комерційні структури, брати участь у приватизаційних процесах, створювати різного роду благодійні фонди і громадські організації, включилися у політичну діяльність, встановлювали міжнародні злочинні зв'язки, намагалися отримати статус поважного члена суспільства не тільки в Україні, але і в Європі, набуваючи не тільки підприємницької, а й політичної ваги. Долучаючись до сфер легального бізнесу та політики вітчизняні транснаціональні злочинні організації стали контролювати більше половини української економіки.

Таким чином, ці кримінальні структури можна сміливо віднести до транснаціональної злочинної організації, оскільки в них присутня організаційна система кримінального типу з виходом за межі держави. Також для цих організацій характерна ієрархічна організаційна структура з самостійними елементами і, відповідно, різними рівнями управління, власна історія створення та розвитку під конкретну злочинну мету.

Слід зазначити, що організована злочинність в Україні не відразу вписалася у нові ринкові відносини і у свій час пройшла низку традиційних для неї етапів освоєння. Спочатку був пройдений етап рекету і бандитського переділу територій. Потім вчорашні бандити зайняли переділ економічних сфер впливу, стали приміряти на себе роль комерсантів і набували статусу керівників комерційних структур. Чим далі розвивався бізнес таких бізнесменів, тим більше ставало ясним, що крім силового блоку, потрібні інтелектуальні ресурси, а крім понять, потрібно застосовувати (використовувати) і букву закону.

Нині багато колишніх лідерів злочинних формувань зуміли знайти прийнятні для себе і достатні для бізнесу рамки закону. Безумовно, на них працювали і працюють дуже грамотні юристи, економісти (бухгалтери) і фахівці контролюючих та правоохоронних органів, які потрапили під скорочення штатів. Інші не змогли прийняти правила, встановлені державою і продовжили конкурентну боротьбу із застосуванням зброї.

Однак, на сьогодні особи, які змогли перебудувати свою кримінальну діяльність, мають свої життєві перспективи. Нині відома певна кількість українських бізнесменів із різних регіонів України, які у свій час відійшли від кримінальної діяльності і вже багато років є успішними бізнесменами, хоча й надалі їх діяльність не є достатньо прозорою, що вимагає її постійного моніторингу з боку правоохоронних органів.

Водночас слід зауважити, що транснаціональні злочинні організації виникають не тільки в наслідок еволюції злочинних

організованих угруповань. Має місце і зворотній процес, коли цілком легальні підприємницькі структури фактично перетворюються на транснаціональні злочинні організації.

Наприклад, транснаціональна злочинна організація, яку очолював экс-народний депутат України, экс-голова наглядової ради одного з банків, фактичний власник фірми «Д», початковий етап діяльності якої був цілком легальним. Ця фірма в процесі господарської діяльності почала спеціалізуватися на контрабандних поставках в Україну товарів легкої (текстильної) промисловості виробництва КНР, які реалізовували через мережу своїх підприємств в Україні (всього 9).

Окрім того, йому належало більше десятка митно-ліцензійних складів і складів відповідального зберігання по всій Україні для легалізації незаконно переміщених вантажів через митний кордон України (найбільша кількість розташована в Києві, Одесі та Харкові). Експерти вважають, що контрабандно тільки за один рік через Одесу пройшло близько 7 000 контейнерів з одягом і взуттям. Це сприяло тому, що відомий ринок «7-й кілометр» був перенасичений китайським товаром, який реалізовувався за найнижчими в Україні цінами, при цьому жоден контейнер із взуттям або одягом не був офіційно оформлений у Чорноморській регіональній митниці. Якщо перерахувати кількість контейнерів на суму товару і відрахувати середній за мірками контрабандистів розмір «відкату», виходить, що за «безкоштовний» пропуск вантажів одеські митники отримали близько 150 мільйонів доларів хабарів [8].

Звідси слідує, що однією із причин трансформації легальної економіки у злочинну, причому транснаціональну організовану злочинність, є високий рівень корупції і соціального неблагополуччя, високий фіскальний тиск, подвійні стандарти оподаткування та митний контроль і натомість низький рівень ефективності державного управління і законності.

Таким чином, системність транснаціональної злочинності в Україні, що проявляється на стадії глобалізації, виражається також у проникненні кримінальних структур, що володіють величезними фінансовими і організаційними можливостями, в інститути державної влади, в ефективному використанні корупційних методів при здійсненні нелегальної зовнішньоекономічної діяльності, нині практично всі зовнішньоекономічні операції супроводжує підкуп посадових осіб державних органів, що регулюють і контролюють зовнішньоекономічну діяльність, у першу чергу, звичайно, митних органів [11].

Ці обставини сприяють тому, що в Україні фактично створена паралельна економіка, яка, на жаль, працює більш ефективно, ніж економіка легальна, оскільки має змогу оперативніше вирішувати ускладнення та проблеми, коригувати собівартість товарів та послуг внаслідок ігнорування митних платежів, зборів та податків, впливати на всі сфери суспільного життя, фактично стаючи основою вітчизняної економіки та політики.

Висновки. Таким чином, трансформація вітчизняної організованої злочинності, перетворення її фактично у вагомий сегмент національної економіки мають свої причини і свою історію. Основними шляхами транснаціоналізації злочинності слід вважати перетворення кримінальних угруповань у цілком легальні підприємницькі структури, які, в той же час, не змінюють своєї злочинної сутності.

Поряд із цим наявність в Україні вагомий легального транснаціонального злочинного сегменту сприяє тому, що, володіючи значними фінансовими ресурсами, кримінальні елементи перетворилися в поважних бізнесменів, які цілком легально займаються підприємницькою діяльністю.

В той же час, викликає занепокоєння те, що в нашій державі

виникає велика кількість транснаціональних злочинних організацій, які з початку свого існування мають легальний статус; високий рівень корупції змушує їх змінювати вектор діяльності до нелегальної, злочинної, через посилений «контроль» посадовими особами правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Таким чином, можна стверджувати, що нині організована злочинність в Україні завершила свою еволюцію, перетворилася в легальний суб'єкт національної економіки, довела свою життєздатність, стала прикладом для створення нових злочинних організацій, які беруть на озброєння досвід традиційної транснаціональної злочинності.

Відповідно проблеми транснаціоналізації злочинності перетворюються в проблему інституціональних змін в економіко-правовій системі, які унеможливають легальну діяльність в сфері економіки внаслідок низької ефективності і низької конкурентоздатності кримінальної моделі зовнішньої торгівлі.

Література:

1. Айдинян Р. Функциональная теория организации и организованная преступность / Р. Айдинян, Я. Гишинский // Изучение организованной преступности: российско-американский диалог : Сб. статей. – М. : Олимп, 1997. – С. 60–77.
2. Балувев Д. Транснациональные преступные объединения как новый актор в мировой политике / Д.Г. Балувев // Нижегородский государственный университет. – 2004. – С. 197–207 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unn.ru/e-library/vestnik.html?anum=1240>.
3. Бандиты Киева в 1996 году: банды и бандитские союзы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://blog.i.ua/user/3925991/868020/>.
4. Бова А. Организована злочинність у вимірі глобалізації // Соціальна психологія. – 2005. – № 3 (11). – С. 147–155 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.prip3?t=6&p=39&c=766>.
5. Ванюшкин С. Изменения организованной преступности и деятельность по борьбе с ней / Ванюшкин С., Даниленко Н., Юцкова Е.М // Организованная преступность, миграция, политика. – М., 2002.
6. Вербеньский М. Кримінологічна характеристика злочинів, що складають ядро транснаціональної організованої злочинності / М. Вербеньский // Право і суспільство. – 2010 – № 1 – С. 132–140.
7. История Украины бандитской. ОПГ «Авдышева»: лидеры и становление [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://argumentua.com/stati/istoriya-ukrainy-banditskoi-opg-avdysheva-lidery-i-stanovlenie>.
8. Максимов Н. Контрабандные бароны Украины. Часть 1: чего не знает Президент [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://cripo.com.ua/?sect_id=4&aid=64764.
9. Моденов А. Методология формирования механизма противодействия криминализации экономики России в условиях глобализации : автореферат дисс. ... докт. эконом. наук / А.К. Моденов. – СПб, 2005. – 37 с.
10. ОПГ Савлохова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://cripo.com.ua/?sect_id=6&aid=1918.
11. Осокин Р. Коррупция в сфере внешнеэкономической деятельности / Р.Р. Осокин // Российский следователь. – 2008. – № 23. – С. 32–34.
12. Первичное накопление – не всегда окончательное (памяти Бориса Савлохова) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ord-ua.com/2009/05/28/pervichnoe-nakoplenie-ne-vsegda-okonchatelnoe-pamyati-borisa-savloхова/>.
13. Рясюк Е. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Е. В. Рясюк. – К., 2005. – 324 с.
14. Рущенко І. Соціологія злочинності : Монографія / І. П. Рущенко. – Харків : Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. – 370 с.

Жаровская Г. П. Национальная специфика создания и развития транснациональных преступных организаций в Украине

Аннотация. В статье исследована национальная специфика создания и развития транснациональных преступных организаций в Украине. Автор рассматривает пути, которыми транснациональная преступность получила

легальный статус в Украине. Отмечается, что таким путем является эволюционный путь развития, когда криминальные структуры превращаются в легальные предпринимательские организации. Также указано, что в Украине имеет место тенденция превращения легальных предпринимательских структур в транснациональные преступные организации. Акцентируется внимание на том, что сейчас эти организации действуют более эффективно, чем легальные, в силу того, что использование коррупции дает им конкурентные преимущества. Такое положение вещей обуславливает привлекательность данной экономической модели. Изменение ситуации лежит, по мнению автора, в плоскости экономико-правовых изменений.

Ключевые слова: транснациональная преступность, эволюция, экономика, легальность, статус, конкуренция, модель.

Zharovska H. A national specific of creation and development is in Ukraine

Summary. In this article investigational the national specific of creation and development of transnational criminal organizations is in Ukraine. An author examines ways which transnational criminality presently purchased legal status in Ukraine. It is marked that such the ways is an evolutionary way of development, when criminal structures grow into legal enterprise organizations. It is also indicated that in Ukraine takes place tendency of transformation of legal enterprise structures on transnational criminal organizations. Attention is accented on that these organizations operate more effectively, than legal because use korupciyayu and it gives them competitive edges. It stipulates the attractiveness of this economic model. An author talks that change of situation needs economic and legislative changes.

Key words: transnational criminality, evolution, economy, legality, status, competition, model.